

Joanna Kuć
Uniwersytet w Białymstoku
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3078-9320>
e-mail: joanna.kuc@uwb.edu.pl

Inwentarz notarialny i protokół licytacji jako akty intertekstualne

The notarial inventory and the auction report as intertextual acts

Abstrakt

W niniejszym artykule przyjrę się zjawisku intertekstualności w XIX-wiecznym inwentarzu i protokole licytacji z kancelarii Piotra Żaboklickiego, notariusza węgrowskiego, urzędującego na zamku w Liwie. W obu typach aktów odnajdujemy wiele sygnałów obustronnych relacji tekstowych, w postaci nawiązań strukturalnych oraz interakcji natury pragmatycznej, stylowej, gatunkowej i komunikacyjnej. W artykule wskazano je, opisano i przedstawiono uwarunkowania oraz funkcje odniesień intertekstualnych.

Słowa kluczowe: inwentarz, protokół licytacji, akt notarialny, intertekstualność, XIX wiek

Abstract

This article presents the phenomenon of intertextuality in the 19-century inventory deeds and auction reports from the notary's office of Piotr Żaboklicki from Węgrów, officiating at the castle in Liw. In both types of acts we find many signals of reciprocal textual relations, which assume the form of structural references and interactions of pragmatic, stylistic, genre and communicative nature. The article identifies and describes them, also presenting the conditions and functions of these intertextual references.

Keywords: inventory, auction report, notarial acts, intertextuality, 19th-century

Zagadnienie intertekstualności doczekało się wielu interpretacji, szczególnie na gruncie językoznawstwa, z którego się wywodzi¹. Intertekstualność to zarówno strategia recepcji dzieł wykorzystywana w badaniach tekstologicznych, jedno z podstawowych „narzędzi” tych badań, jak i paradygmat wielu analiz i interpretacji gatunków tekstów nie tylko literackich, chętnie zapożyczany przez różne dyscypliny zajmujące się szeroko pojętą

¹ Pojęcie to wyrosło z Bachtinowskiej koncepcji dialogiczności, ale sam termin został wprowadzony przez Julię Kristewą (Markowski 2007).

komunikacją. Coraz częściej badacze przyglądają się temu interesującemu zjawisku przez pryzmat całej komunikacji międzyludzkiej, co też nie pozostało bez wpływu na metodologię badań i ich zakres.

Punktem wyjścia dla teorii intertekstualności jest teza, że każdy tekst jest tworzony i odbierany nie tylko w odniesieniu do kodowych potencji języka, lecz pozostaje także w odniesieniu do tekstów uprzednich i następczych oraz zawiera sygnały tych odniesień (Gajda 2010: 13). W opracowaniach literaturoznawczych i językoznawczych intertekstualność traktuje się jako sferę powiązań i odniesień międzytekstowych (obszerną bibliografię dotyczącą intertekstualności znajdziemy w pracach Głowińskiego 1992, 2000; Nycza 1993; Balbusa 1993). Takie podejście badawcze wynika z założenia, że tekst tworzy sens „poprzez współlistniejące z nim konteksty” (Cieślakowska 1995: 102). Tymczasem zjawiska związane z intertekstualnością jako kategorią ontyczno-epistemiczną powinny być rozpatrywane z różnych punktów widzenia: empirii komunikacyjnej, powiązań międzytekstowych, dyskursywnych i generycznych odniesień, różnych poziomów organizacji wzorca gatunkowego (strukturalnego, pragmatycznego, poznawczego, stylistycznego), co też proponuje Maria Wojtak (2010: 232–233). Zdaniem badaczki, są to odniesienia wielowymiarowe, polimorficzne, które pokazują dynamikę zjawisk komunikacyjnych, decydujących o kształcie tekstu, a ich rozpiętość jest ogromna. Relacje, o których mowa, można obserwować przez pryzmat konkretnych tekstów jako wszelkie odniesienia językowe, stylowe, gatunkowe zaświadczone w strukturze utworów i na wszystkich poziomach komunikacji². W wyniku tych procesów dokonuje się „semantyczna aktywizacja co najmniej dwóch tekstów” – jak eksplicytnie określa granice intertekstualności Michał Głowiński (2000: 14).

W niniejszym artykule przyjrę się zjawisku intertekstualności występującemu w XIX-wiecznych tekstach urzędowych sporządzonych w kancelarii notariusza Piotra Żaboklickiego z Węgrowa, urzędującego na zamku w Liwie³. Z repertorium akt wynika, że akty inwentacyjne⁴ i protokoły licytacji nie należały do często praktykowanych czynności prawnych – w roku 1821 w rzeckiej kancelarii zarejestrowano łącznie 5 takich jednostek (4 inwentarze i 1 dokument z licytacji). Na ogólną liczbę 413 zawartych aktów przypada

² Takie rozumienie intertekstualności zostało zaproponowane m.in. przez Ryszarda Nycza (1990: 97).

³ Akty sporządzone przez Piotra Żaboklickiego zawierają kompletne umowy od nr 1 do 413, zawarte od stycznia do grudnia 1821 r., zebrane w księgę oznaczoną vol. IX. Wszystkie akty są ponumerowane z zachowaniem ścisłej chronologii sporządzenia.

⁴ Akty inwentacyjne to spisy dóbr szlacheckich, nazywane przez notariuszy inwentarzami, rejestrami/rejestrami, notacjami (Kuć 2022: 54).

niespełna 1% inwentarzy (0,968%), ale po przeliczeniu wszystkich dokumentów z 1821 r. okazuje się, że stanowią one 25% objętości umów, zaś protokół licytacji zaledwie ułamkowy procent. Z treści inwentarzy wynika, że były spisywane po zgonie ojca lub matki, protoplasty rodu lub w okolicznościach, w których dochodziło do przejścia opieki nad małoletnimi. Inwentarze różnią się nie tylko konkretnym datowaniem i lokalizacją, ale też rodzajem i zasobem dóbr objętych spisami. Trzy spośród źródeł węgrowskich to klasyczne ewidencje mienia zawierające spisy majątków średniozamożnych rodzin szlacheckich, jeden jest rejestrem dóbr zamożnego właściciela ziemskiego z Mazowsza – to najdłuższy dokument o numerze 17 (Ż-17). Ze względu na okoliczności opisane w tym akcie inwentacji oraz wynikającej z niego licytacji, jako czynności następujących po sobie, mamy do czynienia z dokumentami powiązanymi wzajemnym uwarunkowaniem wskazanych czynności prawnych. W obu typach jednostkowych egzemplarzy wskazanych aktów odnajdujemy wiele sygnałów obustronnych relacji tekstowych, w postaci nawiązań strukturalnych oraz interakcji natury pragmatycznej, stylowej, gatunkowej i komunikacyjnej. Artykuł ma na celu ich wskazanie, scharakteryzowanie oraz przedstawienie uwarunkowań i funkcji odwołań intertekstualnych.

Inwentarz Ż-17, sporządzony *w Dobrach Sucha Powiecie i Obwodzie Siedleckim, wojewodztwie Podlaskim Dnia 26 stycznia Roku Pańskiego Tysiącznego Osmnastego Dwudziestego Pierwszego*, w sensie rozrachunkowym stanowi bilans dóbr spisanych po śmierci *JW^o Jgnacego Cieszkowskiego Dobr Seroczyna z przyległościami i innych Dziedzica na Seym Krolestwa Polskiego Powiatu Siedleckiego i Posła niegdy JW^{ych} Floryana Starosty Kleszczelewskiego i Katarzyny z Bobrownickich Małżonków Cieszkowskich Syna niegdy zaś JW^o Jozefa Cieszkowskiego Senatora Kasztelana ztego Swiata zeszłego Brata rodzonego a W^{ey} Cecylij już rzeczzonego JW^o Jozefa Cieszkowskiego Corki Małoletniej Stryia, i przez Radę Familijną na posiedzeniu pod powagą Sądu Pokoju Powiatu Siedleckiego w Dniu Jedenastym Miesiąca i Roku teraz idących odbyłym, wybranego i przez tenże Sąd Pokoju Powiatu Siedleckiego zatwierdzonego opiekuna*. To skonwencjonalizowany akt o stałej architektonice elementów strukturalnych. Wszystkie dane formalne, tzn. daty, miejsca, uczestnicy wymienieni są w części wstępnej dokumentu, tj. w komparycji. To typowy i obligatoryjny segment struktury aktu notarialnego, w którym mieszczą się dane personalne osób biorących udział w czynności inwentaryzacji majątku rodziny Cieszkowskich, w szczególności zaś małoletniej *Cecylii*, której opieki prawnej, tj. reprezentowania w różnorodnych działaniach urzędowych, podjął się brat zmarłego dziedzica, stryj *Jgnacy Cieszkowski*. Czynności oszacowania majątku dokonali: *Jgnacy Staropowiecki Poszeszyi Stolarskiewy Mayster z Mąkóbód, Wawrzeniec Paudyna*

i Mikołaj tu w Dobrach Kuczkach Powiecie Obwodzie Siedleckim zamieszkali Biegli Przysięgli. W formule finalnej, podsumowującej segment tekstu kończącego inwentaryzację majątku domowego Cieszkowskich, postaci te występują ponownie jako świadkowie: w przytomności tegoż Jasnie Wielmożnego Opiekuna niemniej Wawrzeńca Paudyny ze Wsi Suchy i Mikołaja Pachnika ze wsi Kuzki Włosciana Sołtysów iako też Świadców poniżej z Jmion, Nazwisk i Zamieszkania wyrazić się mianych do opisanie Stanu Ekonomicznego Dobr Suchy, Płuchocina, Kuzk i Ryczycy Wawrzeńca Paudyny ze Wsi Suchy i Mikołaja Pachnika ze wsi Kuzki Włosciana Sołtysów iako też Świadców poniżej z Jmion, Nazwisk i Zamieszkania wyrazić się mianych. Notariusz przedstawił rolę taxatorów/rzeczoznawców w komparycji następująco: do opisanie majątku Śmiercią niegdy JW^o Jozefa Cieszkowskiego zostawionego oraz do Oceniania rzeczy ruchomych [...].

Piotr Żaboklicki podaje datę rozpoczęcia inwentaryzacji na 26 stycznia 1821 r., ale nie podaje daty jej zakończenia. Sporządzenie rejestru trwało prawdopodobnie kilka miesięcy, skoro licytacja rozpoczęła się 9 kwietnia 1821 r., zaś sam rękopis inwentarza liczy ponad 100 stron spaginowanych. W dokumencie mamy odniesienia do ważnych dat z życia rodziny, które mają znaczenie dla sprawy, takich jak: zatwierdzenie opiekuna prawnego małoletniej dziedziczki (11 stycznia 1821 r.) oraz wydanie upoważnienia przez JW^o Prezesa Trybunału Cywilnego Pierwszej Instancji Woiewodztwa Podlaskiego do opieki (14 stycznia 1821 r.), po których notariusz przechodzi bezpośrednio do spisania majątku w następującym porządku: *Dobra Nieruchome, Summy Pewne Oczyste, Poniegdy JW Floryanie Cieszkowskim, Summy Pewne z Maiątku Macierzystego, Summy niepewne teyże Maszy.* Następnie dokonuje szczegółowych ewidencji rzeczy i przedmiotów pozostawionych przez testatora, posegregowanych według paragrafów: *I. Złoto i Brylanty, II. Srebro, III. Zegary, IV. Porcellana, V. Faians, VI. Mosiądz, VII. Miedź, VIII. Cyna, IX. Blacha, X. Żelastwo Kuchenne, XI. Szkło, XII. Bielizna, XIII. Bielizna Stołowa, XIV. Pościel, XV. Garderoba, XVI. Meble, XVII. Broń, XVIII. Obrazy, XIX. Pojazdy i Zaprzęgi, XX. Skóry, XXI. Konie, XXII. Bydło, XXIII. Owce, XXIV. Trzoda Chlewna, XXV. Zboże w Snopie, XXVI. Wódka, XXVII. Książki (z dodatkowymi podziałami: spis książek niemieckich i po łacinie, książki polskie, Romanse i Poezye, Książki Duchowne, Karty Geograficzne nie Rysunki – łącznie kilkaset egzemplarzy), XXVIII. Drób, XXIX. Pozostałości podsumowano Rekapitulacją, czyli operatem zsumowanych przedmiotów⁵. Dokument kończy się *Billansem* w kwocie*

⁵ Inwentarz pokazuje zarówno stan czynny, wynoszący 586.550, 29 Złotych Polskich, jak i stan ciężący na sumę 319.317 14½ Złotych Polskich.

267.233 ZP i 15 Gr, po którym notariusz wzywa świadków do przysięgi, mającej uwiarygodnić prawdomówność zeznających⁶. Po rocie nie kończy jednak czynności inwentaryzacyjnych, ponownie przystępuje do szacunku kolejnej części majątku kasztelana Cieszkowskiego, opisuje przy pomocy rzeczoznawców stan poszczególnych dóbr w ramach kategorii dobra nieruchomości⁷ oraz podaje tabele dochodów na podstawie wymiaru dokonanego w czasie aktu wyjazdowego do posiadłości szlachcica. Ta część nie została potwierdzona przysięgą świadków.

Protokół licytacji to akt o numerze Ż-94, chronologicznie późniejszy, zawarty po inwentarzu⁸, kompozycyjnie przypominający rejestry dóbr. To mniejszych rozmiarów tekst liczący 22 strony, zachowujący typowy układ strukturalny inwentarzy, który dobrze oddaje charakter dokonywanej czynności prawnej będącej następstwem spisu dóbr. Licytacja to złożona czynność prawna, w następstwie której dochodzi do nabycia określonej rzeczy w kontekście nabycia spadku, co ściśle regulował Kodeks Napoleona, Kodeks Postępowania Cywilnego i dalsze ustawy związane z regulacjami prawnymi w Królestwie Polskim⁹. Licytacja, istotny element obrotu gospodarczego i procedura prawna z nią związana, jak twierdzi Kamińska (2016: 211), wykorzystywana była zarówno w odniesieniu do eksploatacji własności państwowej, samorządowej, prywatnej, jak i realizacji innych celów, w tym ochrony interesu wierzycieli. W literaturze prawnej pod pojęciem licytacji rozumiano „sprzedaż publiczną rzeczy niepodzielnej, która nie może być

⁶ Oto stosowny fragment: *W tym miejscu podpisany Pisarz Stosownie do Prawa Kodexu postępowania w Titule IV. Artykule 943. Ustępie 8^m zamieszczonego Urodzonych Małgorzatę Józefę dwuch Jmion Dembinzką Szczepana Żelazowskiego, Macieja Dmowskiego, tudzież Jozefa Turzkiego, Jana Domanzkiego i Jakuba Więclawka Domowników. J. Panią Dębińską przy Zeysciu niegdy JW. Józefa Cieszkowskiego innych zas tu w Dobrach Suchej w Czasie tegoż Zeyscia będących do wykonania przysięgi wrotę JW= Małgorzata Jozefa Szczepan = Macieja = Jozef = Jan = Jakob. Przysięgam Panu Bogu Wszchemogacemu w Troycy S. Jedy-nemu iako żadney rzeczy która by maiątek niegdy JW. Józefa Cieszkowskiego Stanowiła tak iawnie iako i potaiemnie nie wziąłem nikomu nie wydałem i żeby kto wziął nie wiem = Tak mi dopomoż Panie Boże wszechmogący i niewinna Syna Jego męko –*

⁷ Takie jak: *Wieś Sucha z Przyległosciami, Wieś Sucha Zabudowanie Włościan, Wieś Koski Zabudowanie w tej Wsi, Zabudowanie Włościan w Wsi Kóskach, Wieś Suchocin Zabudowanie Folwarczne, Zabudowanie Włościan we Wsi Stuchocinie, Wieś Ryczycza z Fol-warkiem Zabudowanie Folwarczne, Zabudowanie Włościan we Wsi Ryczycy, Rzeki Stawy i Szadzawki, Ogrody Dworskie, Pola. Łąki. Folwarków Suskiego i Stuchocińskiego, Pola Łąki Folwarku Ryczycy, Dochody Pieniężne, Ciężary Grontowe.*

⁸ Czasowo są to formy prawne odległe o kilka miesięcy, o czym świadczą daty sporządzenia inwentarza – 26 stycznia 1821 r. i licytacji – 9 kwietnia 1821 r.

⁹ Oprócz Kodeksu Napoleona, regulującego kwestie czynności licytacji majątków, autorka przywołuje stosowne akty prawne, które dotyczyły licytacji w zakresie wykonawczym i ustawodawczym (Kamińska 2016: 211–213).

dogodnie rozdzieloną, lub której żaden z współwłaścicieli nie może lub nie chce przyjąć. Ma ona cechy i skutki działu, gdy rzecz przysądzoną zostaje jednemu z współwłaścicieli; ma zaś cechy i skutki sprzedaży, gdy rzecz przechodzi do osoby obcej”. W języku potocznym licytację utożsamiano z aukcją (fr. *Auction*). Maksymilian Zatorski wyróżnia sprzedaż ruchomości i nieruchomości (*auctio* i *subhastatio*), licytację sądową i zasądową, publiczną i prywatną, przymusową i dobrowolną, właściwą i niewłaściwą (Zatorski 1868: 4–13).

Licytacja jest rodzajem publicznej sprzedaży, w której nabywcą zostaje osoba deklarująca najwyższą kwotę za przedmiot będący obiektem sprzedaży. Czynność taka zawsze odbywa się „w górę”, jest więc pewną formą nabycia dóbr w ramach przetargu, w którym stroną są osoby fizyczne.

Protokół takiej czynności, jedyny egzemplarz przedstawiający przebieg postępowania licytacyjnego, który stanowił potwierdzenie, że licytacja się odbyła, został spisany w kancelarii Piotra Żaboklickiego. Formułicznie dokument nie różni się od innych notariatów, tj. rozpoczyna się od miejsca sporządzenia aktu, tj. datacji: *Działo się w Dobrach Sucha Powiecie i Obwodzie Siedleckim Województwie Podlaskim Dnia Dziewiątego Miesiąca Kwietnia Roku Pańskiego Tysiącznego Osmnastego Dwudziestego Pierwszego*; następnie zawiera komparycję: *Pisarz Aktowy Powiatu Wegrowskiego w Mieście Liwie z Zamku z Urzędowania Swego zamieszkały przez JW Jgnacego Cieszkowskiego na Seym Krolestwa Polskiego Pośta, i Małoletnię Cecylii niegdy JW Jozefa Cieszkowskiego Kasztellana Senatora Zmarłego Corki przez Radę Familiyną pod powagą Sądu Pokoju Powiatu Siedleckiego na posiedzeniu dnia Jedenastego Stycznia Roku bieżącego odbytych wybranego przez tenże Sąd Pokoju Powiatu Siedleckiego zatwierdzonego opiekuna wezwany. Wyrażenie intencji sporządzenia aktu wraz z enumeracją licytowanych przedmiotów to kolejne elementy strukturalne protokołu licytacji, podobnie jak wykaz osób w niej uczestniczących, zawarty w komparycji, por.: *na mocy upoważnienia przez Trybunał Cywilny Pierwszej Instancji Województwa Podlaskiego w Dniu Dwudziestym Pierwszym Marca Roku także idącego ad N^m 403 wydanego do Dobr w Akcie wyrażonych przybyły w przytomności tegoż JWego Opiekuna, tudzież Jana Domaszewskiego niniejsze Dzieło przywołującego, oraz bardzo wielu Osob w celu licytowania zgromadzonych do sprzedaży ruchomości Smiercią niegdy wyż Rzeczzonego JW^{ego} Jozefa Cieszkowskiego Kasztellana Senatora zostawionych [...]*.*

Licytacja to gatunek złożony, proceduralnie poprzedzony obwieszczeniem, o czym wspomina Kamińska (2016: 216), obejmujący różne akty wypowiedzi, choć celem tej czynności prawnej jest wyrażenie woli zakupu licytowanych rzeczy. Formalnie protokół jest podobny do poprzedzającego go inwentarza

i od niego zależny, a treść obu wypowiedzi jest bezpośrednio ze sobą powiązana sytuacyjnie, przedmiotowo, osobowo. Potem występuje właściwy spis nazw dóbr poddanych licytacji, jest to ewidencja w formie tabeli, zawierającej liczne wpisy według kategorii, dla których pierwowzorem był inwentarz dóbr rodziny Cieszkowskich Ż-17. W każdym przypadku była to ewidencja ilościowa i jakościowa mienia prywatnego ze szczegółowymi opisami i komentarzami dotyczącymi wycenianych pozycji, w skład których wchodził majątek ruchomy i nieruchomy. W efekcie różnych działań prawnych rejenta powstawały wielosegmentowe teksty o zbliżonej zawartości, odmiennie nazwane i mające inne intencje. W tekstach prawnych o regularnej strukturze i szacie formułicznej na rodzaj czynności realizowanej u notariusza wskazuje intencja komunikacyjna. Historyczna i teoretycznogenologiczna refleksja na temat wskazanych rejestrów dotyczy kwestii ich przydatności do konkretnych czynności urzędowych. Rozbieżność między wzorcami gatunkowymi sprowadza się głównie do ich aspektu pragmatycznego (Wojtak 2004: 16, 2005: 132–148). Archiwalia te to różne typy dokumentów (gatunki wypowiedzi) skupione na spisie oraz weryfikacji dóbr. Inwentarz jako tekst precedencki jest obszerniejszy, protokół licytacji jako tekst wtórny, wynikający z aktu inwentacji, zawiera tylko niektóre informacje na temat nazw obiektów przeznaczonych do sprzedaży w wyniku czynności licytacji. Z pewnością mamy do czynienia z dokumentami pokrewnymi, porównywalnymi strukturalnie oraz wzajemnie się warunkującymi i uzupełniającymi. Można sądzić, że licytacja – jako czynność prawna i rodzaj protokołu występującego po zrealizowanej czynności – jest nie tylko oparta na strukturze rejestru, ale można ją uważać za wtórne ogniwo genetyczne inwentarza¹⁰. O ile powiązania formalne inwentarza z tekstem licytacji są faktem, o tyle ich funkcja jest różna. Bardziej szczegółowy inwentarz zawierał spis wszystkiego, co pozostało po śmierci kasztelana, protokół licytacji – wybiórczo odnosił się do nazw obiektów/przedmiotów tam zawartych, nie zamieszczano tu rzeczy, których nie licytowano, takich jak: zasiewy, plony, omłoty, krescencja roślinna¹¹, zboża, domy włościan, ich dobytek itp. W zasadzie można wskazać wiele przypadków ujęcia nazw tych samych desygnatów w obu dokumentach, co potwierdza fakt, że forma obu rejestrów jest zbliżona, układ pokrewny, a treść częściowo się pokrywa. Dokumentacja licytacji nie notuje wszystkich kategorii nazw wpisów z inwentarza,

¹⁰ Warto rozważyć, czy oba typy dokumentów nie tworzą kolekcji gatunków, jednak ich jednostkowe egzemplarze w badanej kancelarii nie pozwalają na wyciągnięcie takiego wniosku (Wojtak 2019).

¹¹ Krescencja roślinna oznaczała w inwentarzach 'niską roślinność', np. krzewy, drzewka owocowe itp.

ale jest analogiczna w wyliczaniu kwot wartości rzeczy, podobnie jak w inwentarzu. Inwentarz jako pierwopis stanowi ogniwo obszernej dokumentacji gospodarczej, na której opierała się konstrukcja protokołu licytacji. Wszystkie powyższe kwestie uzasadniają powiązanie gatunkotwórcze obu gatunków wypowiedzi. Badane archiwalia zaopatrzone są podpisami świadków i pieczęciami kancelarii, w której powstały. Od strony proveniencji oba typy dokumentów są pokrewne, od strony chronologicznej także są sobie bliskie, od strony materiałowej inwentarz stanowi „osnowę dowodową” licytacji, wykazuje, co jest przeznaczone na sprzedaż.

Powróćmy do zagadnienia narracji właściwej protokołu licytacji, która rozpoczyna się od zestawienia aktywów poddanych sprzedaży, ujętych w formę tabeli, zawierającej nazwę przedmiotu i nazwisko osoby, która go nabyła, wraz z proponowaną ceną sprzedaży oraz właściwą kwotą (tab. 1).

Tabela 1. Układ strukturalny licytacji

N 6	§ III Zegary	ZP	Gr	Nazwisko Licytanta	ZP	Gr
1.	Zegar ścienny	144	–	JW. Jgnacy Cieszkowski	180	–
2.	Zegar stołowy	72	–	JW. Krzysztof Cieszkowski	85	–
Razem					265	–
	§ IV Porcellana					
1.	od N ^o 1. do N ^o 10. Garnitur cały	–	–	JW. Paweł Cieszkowski	320	–
2.	Filizanka duża	4	–	WJX. Zakrzewski	4	15

Źródło: opracowanie własne.

Znajdujemy tu wyraźnie nawiązania strukturalne, z których wynika, że dokumenty Ż-17 i Ż-94 są powiązane przez przywołanie w narracji kontekstu inwentarza, każdorazowo bowiem numer kategorii wpisu (wyrażony cyfrą rzymską), jak i kolejne numery ewidencjonowanych rzeczy są takie same w obu dokumentach. Taka kompozycja oraz zapis sprawiają, że można łatwo odnaleźć pozycjonowane nazwy przedmiotów w obu gatunkach wypowiedzi. Nie wszystkie rzeczy zewidencjonowane w inwentarzu zostały umieszczone w licytacji, jedynie te przeznaczone na sprzedaż, ale zachowany jest ścisły porządek ich kategoryzacji z odpowiednimi paragrafami zastosowanymi w akcie inwentaryjnym. Prześledźmy to zjawisko na konkretnych przykładach, zamieszczonych w tabeli 2.

W tej ściśle przestrzeganej kompozycji inwentarza i protokołu licytacji na pierwszy rzut oka widać, że mamy praktycznie do czynienia z analogiczną strukturą spisu. Rejent Żaboklicki stosuje te same wzory zapisów/

Tabela 2. Zestawienie wybranych pozycji wpisów w inwentarzu Ż-17 i licytacji Ż-94

Inwentarz	Licytacja
§. I. <u>Złoto i Brylanty</u>	Brak na licytacji
§. II. <u>Srebro.</u>	Brak na licytacji
§. III. <u>Zegary</u>	§. III. <u>Zegary</u> (dwie pozycje z trzech wystawiono na licytację)
§. IV. <u>Porcellana.</u>	§. IV. <u>Porcellana.</u> (6 pozycji z 27 wystawiono na licytację)
§. V. <u>Faians.</u>	§. V. <u>Faians.</u> (1 pozycję z ośmiu wystawiono na licytację)
§. VI. <u>Mosiądz.</u>	§. VI. <u>Mosiądz.</u> (10 pozycji z 14 wystawiono na licytację)
§. VII. <u>Miedz.</u>	§. VII. <u>Miedz.</u> (wystawiono wszystkie pozycje z inwentarza na sprzedaż)
§. VIII. <u>Cyna</u> §. IX. <u>Blacha</u> §. X. <u>Żelastwo Kuchenne.</u> §. XI. <u>Szkło</u>	Brak na licytacji
§. XII. <u>Bielizna</u>	§. XII. <u>Bielizna</u> (wystawiono wszystkie pozycje na sprzedaż)
§. XIII. <u>Bielizna stołowa</u>	§. XIII. <u>Bielizna stołowa</u> (wystawiono wszystkie pozycje na sprzedaż)

Źródło: opracowanie własne.

formuł w obu gatunkach, także organizacja struktury wypowiedzi jest identyczna, uwidacznia się w elementach delimitacji tekstu, jego segmentacji, systemie nawiązań formalnych i logiczno-semantycznych oraz elementach metatekstowych. Nienaruszalne elementy obu aktów to tzw. rama tekstowa (komparycja i elementy finalne). Elementy wymienne to wzory zapisów odpowiednich nazw desygnatów, dóbr czy ruchomości, stanowiące zasadnicze części inwentarza i tekstu licytacji, ujawniające się w narracji. Inwentarz jest klasycznym reprezentantem gatunku, zawierającym różne układy notacji strukturalnych, typowych dla tego rodzaju czynności, np.: tabele z odpowiednimi rubrykami: *numer wpisu*, *spis rzeczy*, *liczba*, *taxa* itp., zapisy linearne w formie narracji ciągłej, wpisy z zastosowaniem numeracji ciągłej, ujęte w odpowiednie kategorie tematyczne (Kuć 2022: 224). Do tego dochodzą *glosa*, tj. uwagi na marginesach głównych wpisów, dotyczące różnych kwestii¹².

¹² Por.: *Niżey podpisany udzielam na żądanie J.P. Jgnacego Cieszkowskiego Opiekuna nieletniej Cecylii Cieszkowskiej niniejszą Taxe urzędową iako Brylanty Specyfikacją objęti i wartość swoją mająca to [...]; Uwaga Gęzi sztuk 4. Kur zKogutami 9 na Inwentarz Piotrowicki oddzielić potrzeba; W Inwentarzu Ekonomicznym zamieszczone iako Gruntu przywiązane atu Rekapitulujące się rubryki nazępujące Naczynia i Statki Ogrodowe 92.4. [...]*

Licytacja jako protokół wykorzystuje jedną z wielu form zapisów inwentaryzacyjnych, tj. tabelę zestawiającą nazwy aktywów wystawionych na sprzedaż.

Struktura, niezmienna, ale uzależniona od gatunku wypowiedzi¹³, warunkowana względną jednolitością i spójnością, to potencjał illokucyjny rozłożony na poszczególne segmenty tekstu, który jest niewątpliwie trwałym czynnikiem tożsamości gatunkowej. Równie ważna jest płaszczyzna stylistyczna takich komunikatów, oparta na stosowaniu stałych formuł, bez wymiany składników językowych. Daje ona efekt formuliczności czy strukturalnej szablonowości. Jak wynika z przeprowadzonej analizy, inwentarz i protokół licytacji są gatunkami wypowiedzi charakterystycznymi dla urzędowej sfery komunikacji, których styl oddaje typowe aspekty wzorca urzędowego. Taka sugestia nasuwa się po zbadaniu korelacji gatunków tekstów z wzorcem normatywnym i uzualnym. Rejestry realizujące różne intencje komunikacyjne (podział majątku po śmierci testatora, podział majątku, spis dóbr w celu ich sprzedaży i inne), mają podobną strukturę, przez co wydają się jednorodne i wpisują się w aspekt stylistyczny formuliczności. To spostrzeżenie prowadzi do wniosku, że XIX-wieczne egzemplarze inwentarza i licytacji, mające wspólne cechy architektoniczne i podobne wyrażenia formuliczne wpisane w poszczególne segmenty wypowiedzi¹⁴, są powiązane intertekstualnie. Wprawdzie są to realizacje różnych intencjonalnie gatunków, ale treść komunikatów, jak i samo posługiwanie się przez notariuszy spetryfikowanymi wzorami strukturalnymi polega na tworzeniu tekstu kliszowanego, modelowego, powielającego powszechnie stosowane szablony w tego typu dokumentach. Praktyka obu gatunków wypowiedzi jest w tym zakresie zbliżona.

Jedną z ważniejszych jednostek kompozycyjnych tekstu jest jego rama, tworzą je dwie formuły – początku i końca komunikatu. Rama wskazuje na dany obiekt językowy, umożliwiając zidentyfikowanie go (Mayenowa 2000: 264, 281), poza tym porządkuje tekst pod względem strukturalnym i komunikacyjnym, wiążąc go w jeden spójny komunikat. Te dwa istotne, wyróżnione kompozycyjnie fragmenty mają też ściśle określoną funkcję, przez co wzrasta komunikatywność wypowiedzi urzędowej. Rola poszczególnych formuł może być zmienna ze względu na ich komunikacyjną specyfikę, ale sygnały początku niosą istotne informacje zapowiadające komunikat urzędowy i łączą się treściowo z całością przekazu przez informację metatekstową.

¹³ W tym aspekcie o wiele bogatszy jest inwentarz, który zawiera różne strukturalnie wpisy.

¹⁴ O tym, czy wypowiedzi te są standardowe, można orzec po zbadaniu większej liczby tekstów. Tutaj wniosek może dotyczyć ścisłego powiązania intertekstualnego tych wypowiedzi, będących realizacją różnych gatunków.

Z kolei formuła końca daje obraz kulminacji porozumienia (istotne jest tu także złożenie podpisów), urzeczywistnienie i podkreślenie rangi dokumentu. Sens aktu, jego główna intencja zawarta jest na początku aktu i/lub na końcu w formule finalnej. Początek i koniec, oprócz spięcia klamrą całości rejestru, podkreślają niezwykle ważną wagę aktów, zastosowane tu wpisy wyrażają czynności rytualne zawierane w obecności notariusza i świadomość, że dokumenty mają oficjalną rangę. To powoduje, że formuły te odbieramy jako twory symetryczne w obu wypowiedziach, mimo że inwentarz jest bogatszy, jeśli chodzi o strukturalne formy zapisu. Symetrię może jedynie zakłócić przysięga w inwentarzu sporządzonym u rejenta Żaboklickiego, która ma pogłębić mniemanie, że dokonano czynności, która jest niezwykle wiarygodna, nad którą czuwa „każąca ręka sprawiedliwości Bożej”. Poza tym inwentarz nie tyle zmieniał rzeczywistość społeczno-prawną osób biorących udział w spisie, ale był wstępem do zmian, które były jego następstwem, tj. licytacji, podziałów majątkowych, podziałów spadków itp. Porównajmy formułę finalną licytacji, która wydaje się zdublowana, pierwszy sygnał końcowy został zapisany po sumie 27334 zł.: *W Takowym sposobie ukończywszy Akt niniejszy po od czytaniu wyraźnym onego i odliczeniu zebranych pieniędzy JW. Opiekun wraz ze mną Pisarzem i Janem Domaszewskim Licytacją przywołującym całkowitej czynności powyższej przytomnym podpisał* [tu znajdują się podpisy osób wskazanych w akcie]. Drugi sygnał końcowy znajduje się po podpisach: *W Takowym sposobie Inwentarz niniejszy ukończywszy i onen w przytomności W^{ego} Tomasza Radomyskiego Dobr Ryczycy Poszeszora i tamże zamieszkałego oraz Macieja Rogalskiego w Dobrach Kopciach zamieszkałego uproszonych i żadnemu wyłączeniu Prawnemu niepodległych z Osob swych dobrze znanych Swiadków odczytawszy tenże przez JW^{ego} Opiekuna, Texatorów, mnie Pisarza i Swiadkow wyż wymienionych podpisany został.* Główny akcent położono tu na kolejne uwiarygodnienie procedury prawnej, nazwanej raz licytacją, kolejny raz inwentarzem i na wymiar dotyczący zmiany rzeczywistości prawnej i społecznej, nieodwracalny nawet prawnie.

Inwentarz i protokół licytacji są silnie umocowane zwyczajowo i prawnie, bowiem zawierają presupozycyjne odniesienia do instancji urzędowych: *do Sądów Pokoju Powiatu Siedleckiego, do Trybunału Cywilnego Pierwszej Instancji Województwa Podlaskiego* i stosownych działań tych instytucji, a także wcześniejszych ustaleń ustnych dokonanych w czasie zebrania *Rady Familijnej Rodziny Cieszkowskich*, o których dowiadujemy się z obu aktów. Przed licytacją znajduje się pełnomocnictwo, które także nawiązuje do kontekstu czynności spisania inwentarza i zespala badane gatunki wypowiedzi osobą wykonawcy obu czynności prawnych. Oto stosowny fragment licytacji: *Na skutek prośby JW^o Jgnacego Cieszkowskiego Małoletniey Cecylii*

Cieszkowskiej niegdy JW^o Jozefa Cieszkowskiego Córki opiekuna, w dniu dzisiejszym do Sądu swego podaney, upoważnia niniejszym Ur. Piotra Żaboklickiego Pisarza Aktowego Powiatu Węgrowskiego, do odbycia i uskutecznienia publiczney stosownie do Przepisu Prawa Licytacji ruchomości śmiercią niegdy JW^o Jozefa Cieszkowskiego pozostałych Inwentarzem przez siebie sporządzonym obiętych/ Rabinski, Totwinski Feliks. Oba dokumenty, inwentarz i licytacja, są powiązane nie tylko osobowo, ale też czynnościami prawnymi: licytacja wynika z okoliczności wcześniej realizowanej inwentaryzacji. Jest to istotna cecha, wskazująca na relacje między tekstami, które można powiązać z intertekstualnością.

Wprawdzie oba typy aktów, tj. inwentarz i licytacja, mogą być dzisiaj czytane w dowolnej kolejności, jednak razem tworzą semantyczną całość, w której pierwszeństwo czynności i ról prawnych jest wyraźnie założone. Wobec takich przesłanek, inwentarz jawi się jako tekst precedencyjny – spis rzeczy, który umożliwia kolejną czynność prawną w postaci licytacji. Pierwszeństwo relacji zakłada sytuacja komunikacyjna, zgodnie z którą rejent przedstawia w komparycji strony i świadków czynności prawnych w odpowiedniej kolejności i różnych momentach czasowych. Eksponują ją zwłaszcza parametry kontekstowe, takie jak daty 26 stycznia 1821 r. i 9 kwietnia 1821 r., uczestnicy aktu komunikacji: opiekun prawny małoletniej córki zmarłego kasztelana, powołany przez radę rodzinną do jej reprezentowania i stosowne dokumenty sądowe do tego przeznaczone, które przedstawia notariusz przed sporządzeniem inwentarza, eksplicitne odwołania do wszystkich uczestników zdarzenia w obu typach aktów (są to świadkowie i uczestnicy czynności prawnych), co może prowadzić do wniosku, że obie czynności odbyły się bezpośrednio po sobie.

Także elementy komparycji wykazują podobne odniesienia w obu typach aktów, są to treści obligatoryjne, w których można dostrzec hipertekstualne¹⁵ nawiązania poprzez łączliwość wtórnego tekstu (licytacji) z jego wcześniejszym wzorem (inwentarzem). Ślady powiązań przejawiają się w perspektywie komunikacji, charakterze czynności prawnej i jej wynikowości. Zawarte w porządku i organizacji informacji w tekście ewidencji jakościowe

¹⁵ Zgodnie z teorią Genette'a (1982), typologia relacji transtekstualnych obejmuje pięć typów relacji: 1) intertekstualność (tekst w tekście, cytaty, aluzja, plagiat), 2) paratekstualność (komentarze do utworu – przedmowa, posłowie, tytuł, epigraf), 3) matatekstualność (komentarz w tekście dotyczący innego tekstu), 4) hipertekstualność (łączenie hipertekstu z wcześniejszym hipotekstem i 5) architekstualność (odsyłanie do cech gatunkowych tekstu). Polemikę z tą koncepcją podjął M. Głowiński, podając w wątpliwość rozróżnienie między hipertekstualnością a intertekstualnością, przy akceptacji pojęć hipotekst i hipertekst, por. M. Głowiński (1992: 94–95).

i ilościowe prowadzą do powstania protokołów podobnych kompozycyjnie. Podobieństwo to dodatkowo eksponuje struktura wypowiedzi oraz język prezentowanych aktów. Już na poziomie pragmatycznym dyskursu ujawnia się intertekstualny potencjał obu typów czynności urzędowych, w relacjach inwentarz i dokonana na jego podstawie licytacja w szeroko pojętej komunikacji prawnej¹⁶. To jedyna taka zależność obu rejestrów od siebie w badanych księgach notarialnych, która wpisuje się w łańcuch konotacji prawnych i zachowań kulturowo-komunikacyjnych. Są to odwołania o charakterze dyskursywnym, przestrzeń dyskursu prawnego jest zaimplikowana, zaś rola podmiotów zaangażowanych w działanie podobna (ten sam pisarz aktowy, ci sami świadkowie, te same osoby z rodziny Cieszkowskich). Są to kwestie, które dodatkowo eksponują zmieniające się akcenty prawne, a te z kolei wpływają na ciąg zdarzeń następujących po sobie. Uwarunkowania te mają charakter dynamiczny, performatywny, choć intencjonalnie realizowane są dwie czynności prawne.

Wskazane kwestie zakładają za to pewne transformacje tekstu licytacji w postaci uporządkowania informacji o danych osobowych czy zmianie perspektywy odniesienia się do czynności prawnej. W dalszej kolejności w tekście wtórnym pojawiają się metatekstualne nawiązania w postaci komentarza dotyczącego tekstu pierwotnego, czy ściślej – fragmentu tekstu zaimportowanego do innego tekstu, sygnały obecności inwentarza odnajdujemy bowiem w tekście licytacji: *w następującym sposobie przystąpił a to podług Inwentarza na gruncie tychże Dobr dnia Dwudziestego Szostego Mieziąca Stycznia Roku idącego Tysiąc Osmset Dwudziestego Pierwszego przez podpisanego Sporządzonego po uczynionym Oswiadczeniu i wyszłych stosownie z Artykułu III do prawa terminach a nayprzed [...]*. Z punktu widzenia intertekstualności narracja właściwa protokołu licytacji zawiera istotny element – jest to bezpośrednio odwołanie do tekstu pierwotnego, tj. inwentarza. Równie wysoki jest stopień obecności nazw desygnatów z jednego tekstu w drugim, bowiem oba akty inwentacji i licytacji skupiają swą uwagę na ewidencji, jednak intencją inwentarza jest spis, natomiast licytacji – czynność sprzedaży spisanych dóbr. Odniesienia tematyczne są tu ściśle, i sprawiają, że komunikacja w obu typach aktów inwentarzu i licytacji wiąże się z formami deklaratywnymi, które wpływają na zmianę rzeczywistości pozajęzykowej.

¹⁶ Odwrócenie kolejności czynności prawnych wydaje się tu niemożliwe. Po inwentarzu niekoniecznie musi wystąpić licytacja, natomiast licytacja musi być poprzedzona czynnościami inwentaryzacyjnymi.

Charakter odniesień w aspekcie strukturalnym i stylistycznym między inwentarzem Ż-17 i protokołem licytacji Ż-94 zależy od notariusza, który jest medium narzucającym konwencję. Zatem relacje między typami aktów notarialnych, oparte niejednokrotnie na repetycji składników, wiążą się z wzorcami normatywnymi w komunikacji urzędowej, która sama w sobie nosi znamiona intertekstualności. Jest to działalność podporządkowana celom dyskursu instytucjonalnego, który w przekazach notarialnych respektuje społeczne oficjalne zachowania komunikacyjne i jasno sprecyzowane role podmiotów. Intencją takich przekazów jest zawsze zmiana rzeczywistości pozajęzykowej.

Przywołując opinię Anny Dunin-Dudkowskiej, zgodnie z którą „intertekstualność aktów notarialnych jawi się jako warunek *sine qua non* dla ważności i skuteczności aktu notarialnego”, nie sposób się z nią nie zgodzić. Dyskursywne i generyczne odniesienia inwentarza i protokołu licytacji, jak i poziom organizacji ich wzorca strukturalnego, pragmatycznego, poznawczego i stylistycznego sprawia, że opisywane typy XIX-wiecznych aktów są tekstami silnie powiązanymi intertekstualnie. Ich referencyjność ujawnia się w różnych obszarach komunikacji i na wielu jej poziomach, przy równie mocno zaznaczonej modalności relacji (Markiewicz 1989: 222–225). Jak sugerują badacze – to wieloaspektowe spełnienie wymogu intertekstualności było istotne dla komunikacji zinstytucjonalizowanej odbywającej się za pośrednictwem notariusza. Decydowało o asocjatywnym powiązaniu sensów i dyskursów (Steyer 1997).

Literatura

- Balbus S. (1993): *Między stylami*. Kraków.
- Cieślakowska T. (1995): *W kręgu genologii, intertekstualności, teorii sugestii*. Warszawa–Łódź.
- Dunin-Dudkowska A. (2010): *Intertekstualność w akcie notarialnym*. [W:] *Intertekstualność we współczesnej komunikacji językowej*. Red. J. Mazur, A. Małycka, K. Sobstyl. Lublin, s. 261–274.
- Gajda S. (2010): *Intertekstualność a współczesna lingwistyka*. [W:] *Intertekstualność we współczesnej komunikacji językowej*. Red. J. Mazur, A. Małycka, K. Sobstyl. Lublin, s. 13–23.
- Genette G. (1982): *Palimpsests. La literature au second degree*. Paris.
- Głowiński M. (1992): *O intertekstualności*. [W:] tegoż: *Poetyka i okolice*. Warszawa, s. 94–95.
- Głowiński M. (2000): *O intertekstualności*. „Pamiętnik Literacki” z. 4 (przedruk m.in. [W:] tegoż: *Prace wybrane*. T. V. Kraków, s. 5–33).
- Kamińska P. (2016): *Z badań nad procedurą licytacji w Królestwie Polskim do 1875 r.* [W:] *Studia z dziejów państwa i prawa polskiego XIX*, s. 211–220.
- Kuć J. (2022): *Historyczne inwentarze notarialne jako źródła do badań językoznawczych*. Lublin.
- Markiewicz H. (1989): *Odmiany intertekstualności*. [W:] tegoż: *Literaturoznawstwo i jego sąsiedztwa*. Warszawa, s. 198–228.

- Markowski M.M. (2007): *Przygoda ciała i znaków. Wprowadzenie do pism Julii Krystejewej*. [W:] Julia Kristeva: *Czarne słońce. Depresja i melancholia*. Przekład M.P. Markowski, R. Ryziński. Kraków.
- Nycz R. (1993): *Tekstowy świat*. Warszawa.
- Steyer K. (1997): *Reformulierungen. Sprachliche Relationen zwischen Äußerungen und Texten im öffentlichen Diskurs*. Tübingen.
- Wojtak M. (2004): *Gatunki prasowe*. Lublin.
- Wojtak M. (2005): *Genologia tekstów użytkowych*. [W:] *Polonistyka w przebudowie/Literaturoznawstwo – wiedza o języku – wiedza o kulturze – edukacja. Zjazd Polonistów. Kraków 22–25 września 2004 r.* Red. M. Czermińska, S. Gajda, K. Kłosiński, A. Legeżyńska, A. Makowiecki, R. Nycz. T. 1. Kraków, s. 132–148.
- Wojtak M. (2010): *Wymiary i przestrzenie intertekstualności w tekstach użytkowych*. [W:] *Intertekstualność we współczesnej komunikacji językowej*. Red. J. Mazur, A. Małycka, K. Sobstyl. Lublin, s. 226–239.
- Wojtak M. (2019): *Wprowadzenie do genologii*. Lublin.
- Zatorski M. (1868): *O kontrakcie kupna zawartym w drodze licytacji według zasad prawa rzymskiego i austriackiego z uwzględnieniem prawa pruskiego, francuskiego, saskiego i projektu drezdeńskiego, wspólnego niemieckiego prawa o zobowiązaniach*. Kraków.

